

**PERKHIDMATAN SOSIAL BERASASKAN ASET
BAGI PENGEMIS DI KAMPUNG TOPENG,
KOTA MALANG, INDONESIA**

ATIK RAHMAWATI

UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

2025

**PERKHIDMATAN SOSIAL BERASASKAN ASET
BAGI PENGEMIS DI KAMPUNG TOPENG,
KOTA MALANG, INDONESIA**

oleh

ATIK RAHMAWATI

**Tesis yang diserahkan untuk
memenuhi keperluan bagi
Ijazah Doktor Falsafah**

Oktober 2025

PENGHARGAAN

Puji syukur kehadiran Allah SWT atas rahmat, hidayah dan taufik-Nya, sehingga akhirnya penyusunan tesis ini telah dapat terselesaikan setelah menghadapi pelbagai cabaran dan halangan. Ucapan penghargaan yang setinggi-tingginya disampaikan kepada penyelia utama YBhg. Datuk Profesor Dr. Azlinda Azman dan penyelia bersama Dr. Syazwani Drani yang telah meluangkan masa dalam memberi bimbingan dengan sabar dan teliti serta sentiasa memicu motivasi, sehingga membantu meluaskan pemikiran dalam penulisan tesis ini. Kritikan yang membina daripada penyelia sejak cadangan kajian amat berharga untuk menyempurnakan tesis ini. Segala kritikan dan saran yang diberikan diucapkan penghargaan yang penuh tulus ikhlas. Seterusnya, setinggi-tinggi penghargaan kepada seluruh pensyarah Pusat Pengajian Sains Kemasyarakatan, Universiti Sains Malaysia. Terima kasih juga dirakamkan kepada Naib Canselor USM, Dekan Pusat Pengajian Sains Kemasyarakatan dan Dekan Institut Pengajian Siswazah Universiti Sains Malaysia yang telah menyediakan segala kemudahan. Demikian pula rasa terima kasih saya hantarkan kepada para Pensyarah dan Kakitangan. Terima kasih kepada Rektor Universitas Jember, Dekan Fakultas Ilmu Sosial dan Ilmu Politik Universitas Jember atas kebenaran dan kepercayaannya. Penghargaan teristimewa buat ayahanda dan ibunda terkasih, suami tercinta Kangmas Abdi Martua Raja Amron Siregar yang amat memahami suka duka, susah senang dan memberikan kekuatan dan inspirasi sepanjang menyiapkan kajian ini. Tidak dilupakan buat keempat cahaya hati Nina Nanda Aulyarahma Siregar, Nabila Romaito Rahma Siregar, Muhammad Raja Fadhilah Amron Siregar, dan Dinda Mardiani Nauli Rahma Siregar yang telah memberikan semangat dan sentiasa mendoakan setiap langkah kejayaan.

SENARAI KANDUNGAN

PENGHARGAAN	ii
SENARAI KANDUNGAN	iii
SENARAI JADUAL	viii
SENARAI RAJAH	x
SENARAI LAMPIRAN	xv
ABSTRAK	xvii
ABSTRACT	xix
BAB 1 PENGENALAN	1
1.1 Pendahuluan	1
1.2 Pernyataan Masalah	9
1.3 Persoalan Kajian	18
1.4 Objektif Kajian	19
1.5 Signifikasi Kajian	20
1.5.1 Signifikan Kepada Profesion Kerja Sosial	20
1.5.2 Signifikan Kepada Kumpulan Sasar	21
1.5.3 Signifikan Kepada Pembentukan Dasar Sosial	22
1.6 Susunan Bab Kajian	23
BAB 2 SOROTAN KARYA	25
2.1 Pendahuluan	25
2.2 Pengemis	25

2.3	Peningkatan Kesejahteraan Sosial Pengemis Melalui Perkhidmatan Sosial dan Pengembangan Komuniti	28
2.3.1	Bentuk Perkhidmatan Sosial	29
2.3.2	Bentuk Aset Komuniti	33
2.4	Pemanfaatan dan Pengelolaan Aset dalam Perkhidmatan Sosial	37
2.4.1	Pemeriksaan Masyarakat	51
2.4.2	Penyertaan Komuniti	56
2.5	Kajian Lepas Berkaitan Dengan Pengemis, Perkhidmatan Sosial Dan Aset Komuniti	59
2.6	Rumusan Analisis Hasil Sorotan Karya	69
2.7	Kerangka Teoritik	70
2.7.1	Pembangunan Komuniti Berasaskan pada Aset	70
2.7.2	Pembangunan Penghidupan Lestari	71
2.7.3	Dasar Sosial Berasaskan Aset	73
2.8	Kerangka Konseptual Kajian	76
2.9	Definisi Konsep	79
2.9.1	Definisi Pengemis Berdasarkan Pengkaji Lepas	80
2.9.2	Definisi Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset	82
BAB 3	METODOLOGI KAJIAN	88
3.1	Pendahuluan	88
3.2	Reka Bentuk Kajian	88
3.3	Reka Bentuk Persampelan	89
3.3.1	Sampel	90

3.3.2	Rasional Pemilihan Sampel	91
3.3.3	Kriteria Pemilihan Sampel	92
3.4	Lokasi Kajian	96
3.5	Instrumen Kajian	97
3.6	Prosedur Pengumpulan Data	98
3.7	Prosedur Menganalisis Data	105
3.8	Kajian Rintis	106
3.9	Etika Penyelidikan	109
BAB 4	HASIL KAJIAN	111
4.1	Pengenalan	111
4.2	Objektif Kajian 1: Profil Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia Sebagai Hasil Daripada Perkhidmatan Berasaskan Aset Komuniti ...	111
4.2.1	Geografi dan Penduduk Kampung Topeng	112
4.2.2	Keadaan Sosial, Ekonomi, dan Politik Kampung Topeng	115
4.2.3	Perkhidmatan Sosial bagi pengemis di Kampung Topeng Kota Malang	117
4.3	Objektif Kajian 2: Mengenalpasti Bentuk Perkhidmatan Sosial dan Aset Komuniti dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	121
4.3.1	Bentuk Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	121
4.3.1(a)	Bentuk Pekhidmatan Sosial Kepada Benefisiari Semasa Program “Desaku Menanti”	122
4.3.1(a)(i)	Sokongan Dasar	124
4.3.1(a)(ii)	Bimbingan Fizikal, Mental dan Sosial	129

4.3.1(a)(iii)	Keselamatan sosial	131
4.3.1(a)(iv)	Pendidikan	138
4.3.1(a)(v)	Pembangunan Rumah Dan Kemudahan Sokongan Pemukiman	139
4.3.1(b)	Bentuk Perkhidmatan Sosial Kepada Benefisiari Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan “Kampung Topeng”	144
4.3.1(b)(i)	Penyediaan Kemudahan dan Infrastruktur Destinasi Pelancongan Kampung Topeng ..	148
4.3.1(b)(ii)	Keselamatan Sosial	149
4.3.1(b)(iii)	Pendidikan	163
4.3.1(b)(iv)	Kesihatan	168
4.3.1(b)(v)	Bimbingan Fizikal, Mental dan Sosial	172
4.3.1(b)(vi)	Rekreasi	178
4.3.1(b)(vii)	Pendampingan Sosial Kepada Benefisiari di Zon Pemerkasaan ..	180
4.3.2	Bentuk Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	182
4.3.2(a)	Aset Komuniti Sebelum Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	183
4.3.2(a)(i)	Aset Personal	184
4.3.2(a)(ii)	Aset Institusi	186
4.3.2(a)(iii)	Aset Asosiasi	193

4.3.2(b)	Aset Komuniti Selepas Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	195
4.3.2(b)(i)	Aset Personal	196
4.3.2(b)(ii)	Aset Institusi	197
4.3.2(b)(iii)	Aset Asosiasi	207
4.3.2(b)(iv)	Aset Dunia Perniagaan dan Industri	212
4.3.2(b)(v)	Aset Fizikal	215
4.3.2(b)(vi)	Aset Semula Jadi	219
4.3.2(b)(vii)	Aset Kewangan	220
4.3.2(b)(viii)	Aset Spiritual	222
4.3.2(b)(ix)	Aset Budaya	223
4.4	Objektif Kajian 3: Pemanfaatan Dan Pengelolaan Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang	225
4.4.1	Tahap Persiapan	226
4.4.1(a)	Mewujudkan Sistem Sokongan Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Berasaskan Aset	228
4.4.1(a)(i)	Menentukan Perkhidmatan Sosial Untuk Pengemis Sebagai Keutamaan Program Pembangunan	230
4.4.1(a)(ii)	Koordinasi dan Komunikasi Dinas Sosial Kota Malang dengan Pihak Internal Kerajaan ..	232
4.4.1(a)(iii)	Koordinasi dan Komunikasi Dinas Sosial Kota Malang dengan pihak Eksternal Kerajaan.	235

4.4.1(b)	Menentukan Pelaksana Perkhidmatan Sosial	236
4.4.1(c)	Menentukan Benefisiari Perkhidmatan sosial	238
4.4.1(d)	Menentukan Tanah untuk Zon Pemerkasaan	243
4.4.1(e)	Menyiapkan rumah dan Peralatan	244
4.4.2	Tahap Pelaksanaan	247
4.4.3	Tahap Pengembangan Komuniti	250
4.5	Objektif Kajian 4: Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Komuniti Bagi Pengemis Yang Boleh Meningkatkan Kesejahteraan Masyarakat Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	269
4.5.1	Bentuk Kerangka Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Komuniti Bagi Pengemis Yang Boleh Meningkatkan Kesejahteraan Masyarakat Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	270
4.5.2	Bentuk Kerangka Alternatif Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Komuniti Bagi Pengemis Yang Boleh Meningkatkan Kesejahteraan Masyarakat Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	278
BAB 5	PERBINCANGAN, IMPLIKASI, CADANGAN DAN KESIMPULAN	285
5.1	Pengenalan	285
5.2	Perbincangan	285
5.3	Objektif Kajian 1: Profil Kampung Topeng Kota Malang Sebagai Hasil Daripada Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset	286
5.4	Objektif Kajian 2: Mengenalpasti Bentuk Perkhidmatan Sosial Dan Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	293
5.4.1	Bentuk Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	293

5.4.2	Bentuk Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	314
5.5	Objektif Kajian 3: Pemanfaatan Dan Pengelolaan Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	326
5.6	Objektif Kajian 4: Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Bagi Pengemis Yang Boleh Meningkatkan Kesejahteraan Masyarakat Di Kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia	360
5.7	Implikasi dan Cadangan Kajian	374
5.8	Limitasi Kajian	378
5.9	Kajian Masa Hadapan	379
5.10	Kesimpulan	380
	BIBLIOGRAFI	385
	LAMPIRAN	

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 1.1 Sebaran Pengemis di Indonesia Tahun 2019	4
Jadual 1.2 Hasil Kajian Penyelidikan Terdahulu Tentang Pengemis dan Perkhidmatan Sosial	16
Jadual 2.1 Model Kesejahteraan Berasaskan Aset	41
Jadual 2.2 Jenis Kuasa dalam Kepemimpinan	51
Jadual 2.3 Komponen Pemerkasaan dalam Pembangunan berasaskan Aset	53
Jadual 2.4 Kesyinambungan Penyertaan	57
Jadual 2.5 Tipologi Penyertaan Komuniti dalam Program dan Projek Pembangunan	58
Jadual 3.1 Objektif dan Informan Kajian	92
Jadual 3.2 Persoalan Kajian, Teknik Pengumpulan Data, dan Informan Penyelidikan	103
Jadual 4.1 Penduduk Kampung Topeng, 2021	114
Jadual 4.2 Tingkat Pendidikan Benefisiari Sebelum Menduduki Zon Pemerkasaan	139
Jadual 4.3 Sumber Pembiayaan Pembangunan Surau Al-Hidayah di Zon Pemerkasaan	143
Jadual 4.4 Sumber Pembiayaan Pembangunan Bengkel Kerja “Insan Sejahtera”	144
Jadual 4.5 KUBE Penerima Bantuan Sosial Modal Perniagaan Kemensos RI Tahun 2017	154
Jadual 4.6 Bentuk Latihan dan Bantuan Sosial Perniagaan Ekonomi Produktif Semasa Pengembangan Zon Pemerkasaan	158
Jadual 4.7 Keselamatan Sosial Bagi Benefisiari, Tahun 2021	163
Jadual 4.8 Jumlah Siswa PAUD Insan Sejahtera	166
Jadual 4.9 Pembiayaan program Desaku Menanti oleh Kementerian Sosial RI	199
Jadual 4.10 Sinergi Lintas Sektor Kerajaan Kota Malang dalam Program Desaku Menanti	206
Jadual 4.11 Sinergi Pelaksana Perkhidmatan dengan Media Masa	214

Jadual 4.12	Aset Fizikal dari Pelaksanaan Perkhidmatan Sosial di Kampung Topeng	216
Jadual 4.13	Aktiviti Pada tahap Persiapan Perkhidmatan sosial	227
Jadual 4.14	Aset Institusi yang Dimanfaatkan Dalam Pengelolaan Perkhidmatan Sosial di Kampung Topeng	234
Jadual 4.15	Sebaran Jumlah Anggota Keluarga Penerima Manfaat	246
Jadual 4.16	Bentuk Perkhidmatan sosial Semasa Pelaksanaan Program Desaku Menanti	248
Jadual 4.17	Hasil Penilaian Keperluan bulan Juni 2017 Semasa Pengembangan Zon Menjadi Destinasi Pelancongan	256
Jadual 4.18	Hasil Penilaian Keperluan bulan Disember 2018 Semasa Pengembangan Zon Menjadi Destinasi Pelancongan	257
Jadual 4.19	Bilangan Lawatan Pelancong di Kampung Topeng	264
Jadual 5.1	Survei Lokasi Prospektif Zon Pemerksaan	334
Jadual 5.2	Pemanfaatan dan Pengelolaan Aset Komuniti dalam Perkhidmatan Sosial di Kampung Topeng	346

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 1.1 Jumlah Pengemis Kota Malang	10
Rajah 1.2 Aktiviti Pemanfaatan, Pengelolaan Topeng Sebagai Aset Komuniti di Kampung Topeng, Kota Malang	13
Rajah 1.3 Analisis Bibliometrik Perkhidmatan Sosial bagi Pengemis	18
Rajah 2.1 Kerangka Kerja Penghidupan Lestari	72
Rajah 2.2 Komponen Dasar Sosial Berasaskan Aset	73
Rajah 2.3 Kerangka Konseptual Kajian	75
Rajah 3.1 Informan Kajian	96
Rajah 3.2 Proses Analisis Data	105
Rajah 3.3 Langkah Kajian Rintis	107
Rajah 4.1 Profil Kampung Topeng, Kota Malang Sebagai hasil Perkhidmatan Berasaskan Aset	112
Rajah 4.2 Letak Kampung Topeng, Kota Malang, Provinsi Jawa Timur	113
Rajah 4.3 Zon Pemeraksanaan Pengemis di Kampung Topeng, Kota Malang	114
Rajah 4.4 Aktiviti Kebersamaan Warga Kampung Topeng	115
Rajah 4.5 Aktiviti Ibu Bapa Untuk Jana Pendapatan	116
Rajah 4.6 Bentuk Perkhidmatan Sosial dan Aset Komuniti dalam Perkhidmatan Sosial bagi Pengemis di Kampung Topeng, Kota Malang	121
Rajah 4.7 Bentuk Pekhidmatan Sosial Kepada Benefisiari Semasa Program “Desaku Menanti”	123
Rajah 4.8 Sokongan Dasar Dalam Perkhidmatan Sosial Semasa Program “Desaku Menanti” Di Kampung Topeng	124
Rajah 4.9 Survei Lokasi Untuk Memilih Zon Pemeraksanaan	126
Rajah 4.10 Sebaran Tempat Asal Benefisiari	128
Rajah 4.11 Bimbingan Fizikal, Mental, Dan Sosial Dalam Perkhidmatan Sosial Semasa Program “Desaku Menanti” Di Kampung Topeng .	129
Rajah 4.12 Pelaksanaan Bimbingan Fizikal, Mental, dan Sosial Kepada Benefisiari Sebelum Tinggal di Zon Pemeraksanaan	130

Rajah 4.13	Keselamatan Sosial dalam Perkhidmatan Sosial Semasa Program “Desaku Menanti” di Kampung Topeng	131
Rajah 4.14	Bimbingan Latihan Pengembangan Perniagaan Ekonomi Produktif dari Kemensos, Sebelum Benefisiari Menempati Zon Pemeraksanaan Tarikh “21-28 Mei 2016”	136
Rajah 4.15	Bimbingan Latihan Pengembangan Perniagaan Ekonomi Produktif dari Bank Indonesia, Sebelum Benefisiari Tinggal di Zon Pemeraksanaan	137
Rajah 4.16	Perkhidmatan Pendidikan semasa Program Desaku Menanti di Kampung Topeng	138
Rajah 4.17	Pengumpulan Data kepada Bakal Benefisiari	139
Rajah 4.18	Pembangunan Rumah dan Kemudahan Sokongan Permukiman Semasa Program Desaku Menanti di Kampung Topeng	140
Rajah 4.19	Pembangunan Rumah dan Penyediaan Kemudahan Infrastruktur di Zon Pemeraksanaan	141
Rajah 4.20	Pembangunan Jalan Penghubung Rumah Dan Desa Tempatan	142
Rajah 4.21	Pembangunan “Plengsengan” Penahan Tanah Runtuh	142
Rajah 4.22	Penyediaan Kemudahan Elektrik	142
Rajah 4.23	Pembangunan surau dan Identiti Agama Warga Kampung Topeng	143
Rajah 4.24	Kemudahan dan Infrastruktur Latihan Kemahiran di Bengkel Kerja “Insan Sejahtera” di Zon Pemeraksanaan	144
Rajah 4.25	Perasmian Zon Pemeraksanaan Program “Desaku Menanti” di Dusun Baran, Kota Malang	144
Rajah 4.26	Perasmian Destinasi Pelancongan Kampung Topeng, Kota Malang	145
Rajah 4.27	Bentuk Perkhidmatan Sosial Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	147
Rajah 4.28	Penyediaan Kemudahan Dan Infrastruktur Destinasi Pelancongan Di Kampung Topen	147
Rajah 4.29	Kemudahan dan Infrastruktur sokongan Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	163
Rajah 4.30	Peta Lokasi Zon Pemeraksanaan dan Pelancongan Kampung Topeng di Kota Malang	149

Rajah 4.31	Perkhidmatan Keselamatan Sosial Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	149
Rajah 4.32	Bantuan Sosial Kemensos RI dalam bentuk Modal Perniagaan bagi KUBE & Pemberian Alat Tradisional Gamelan	153
Rajah 4.33	Bantuan Sosial Alat Pendukung Ekonomi Produktif dan Sembako.	163
Rajah 4.34	Perkhidmatan Pendidikan Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	164
Rajah 4.35	Aktiviti Sekolah PAUD Insan Sejahtera, Kampung Topeng, Kota Malang	166
Rajah 4.36	Kemudahan sokongan Perkhidmatan Pendidikan dan Aktiviti Anak-Anak Belajar di Kampung Topeng	167
Rajah 4.37	Bantuan Sosial Alat Sekolah dan Biasiswa Pendidikan	168
Rajah 4.38	Perkhidmatan Kesihatan Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	169
Rajah 4.39	Perkhidmatan Kesihatan di Kampung Topeng	172
Rajah 4.40	Perkhidmatan Bimbingan Fizikal, Mental, Dan Sosial Semasa Pengembangan Komuniti Menjadi Destinasi Pelancongan Kampung Topeng	173
Rajah 4.41	Struktur Pertubuhan Warga Kampung Topeng	175
Rajah 4.42	Aktiviti Warga Kampung Topeng	178
Rajah 4.43	perkhidmatan rekreasi dalam wujud <i>family gathering</i> semasa pengembangan komuniti menjadi destinasi pelancongan Kampung Topeng	179
Rajah 4.44	Kegiatan Kreatif dalam bentuk <i>Family Gathering</i> di Zon Pemerkasaan	180
Rajah 4.45	Peta Aset Komuniti Sebelum dan Selepas Perkhidmatan Sosial ...	183
Rajah 4.46	Aset Komuniti Sebelum Pelaksanaan Perkhidmatan Sosial Di Kampung Topeng	183
Rajah 4.47	Program Desaku Menanti Sebagai Kajian Rintis Nasional Program Pemerkasaan Tuna Sosial Berasaskan Komuniti	188
Rajah 4.48	Aset Komuniti Selepas Perkhidmatan Sosial Di Kampung Topeng	195
Rajah 4.49	Sinergi Pelaksana Perkhidmatan dengan Dunia Perniagaan dan Industri	214

Rajah 4.50	Bentuk Aset Fizikal dalam Perkhidmatan Sosial di Kampung Topeng	215
Rajah 4.51	<i>Souvenir</i> Pelancongan Topeng Malangan	224
Rajah 4.52	Pemanfaatan Dan Pengelolaan Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Bagi Pengemis Di Kampung Topeng	226
Rajah 4.53	Aset Personal Benefisiari dalam bentuk Kemahiran, Keinginan Hidup Lebih Baik, dan Pengelolaan Kewangan	246
Rajah 4.54	Bazar dan Pertandingan Kulineri Bersama Masyarakat	250
Rajah 4.55	Kampung Topeng menjadi Destinasi Pelancongan Terkemuka di Kota Malang	253
Rajah 4.56	Koordinasi LKS Insan Sejahtera dengan Dinas Sosial Kota Malang	258
Rajah 4.57	Promosi Pelancongan Kampung Topeng melalui Brosur	260
Rajah 4.58	Program Pemerakaan Lanjutan oleh Dinas Sosial Kota Malang ...	261
Rajah 4.59	Pelancong Mancanegara di Kampung Topeng Kota Malang	263
Rajah 4.60	Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Bagi Pengemis di Kampung Topeng	269
Rajah 4.61	Tahapan Perkhidmatan sosial di kampung Topeng, kota Malang, Indonesia	271
Rajah 5.1	Pembangunan Zon Pemerakaan Menjadi Destinasi Pelancongan	289
Rajah 5.2	Bentuk Perkhidmatan Sokongan Dasar di Kampung Topeng	297
Rajah 5.3	Bentuk Perkhidmatan Bimbingan Fizikal, Mental, dan Sosial di Kampung Topeng	301
Rajah 5.4	Bentuk Perkhidmatan Sosial Faedah Wang & Faedah Barangan ...	304
Rajah 5.5	Bentuk Pekhidmatan Sosial Pendidikan di Kampung Topeng	307
Rajah 5.6	Bentuk Perkhidmatan Sosial Bantuan Sosial Rumah, Piranti isi Rumah, dan Infrastruktur Sokongan di Kampung Topeng	308
Rajah 5.7	Bentuk Perkhidmatan Sosial Kesihatan di Kampung Topeng	309
Rajah 5.8	Bentuk Perkhidmatan Sosial Rekreasi di Kampung Topeng	310
Rajah 5.9	Bentuk Perkhidmatan Pendampingan Sosial di Kampung Topeng	312
Rajah 5.10	Penyediaan Kemudahan dan Prasarana Pelancongan Kampung Topeng	313

Rajah 5.11	Sistem Sokongan Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset di Kampung Topeng	318
Rajah 5.12	Faedah Pengelolaan Dan Pemanfaatan Aset Komuniti Dalam Perkhidmatan Sosial Di Kampung Topeng	357
Rajah 5.13	Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset Bagi Pengemis di Kampung Topeng	361
Rajah 5.14	Heptahelix Model Potensi Sumber Perkhidmatan berasaskan Aset	367
Rajah 5.15	Alternatif Model Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset	371

SENARAI LAMPIRAN

APBN	Anggaran Pendapatan dan Belanja Negara
APBD	Anggaran Pendapatan dan Belanja Daerah
Bappeda	Badan Perencanaan Pembangunan Daerah
BI	Bank Indonesia
BKKBN	Badan Koordinasi Keluarga Berencana Nasional
BKAD	Badan Kewangan dan Aset Daerah
BPS	Badan Pusat Statistik
B2P3KS	Balai Besar Penelitian dan Pengembangan Pelayanan Kesejahteraan Sosial
CSR	<i>Corporate Social Responsibility</i>
DAK	Dana Alokasi Khusus
Dinsos	Dinas Sosial
Disdukcapil	Dinas Kependudukan dan Pencatatan Sipil
Direktorat RSTS dan KPO	Direktorat Rehabilitasi Sosial Tuna Sosial dan Korban Perdagangan Orang
DIPA	Daftar Isian Pelaksanaan Anggaran
DPU	Dinas Pekerjaan Umum
IAI	Ikatan Akuntan Indonesia
IPWL	Institusi Penerima Wajib Lapor
KB	Keluarga Berencana
Kemensos RI	Kementerian Sosial RI
Kemendikbud RI	Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia
Kepres	Keputusan Presiden
KIS	Kartu Indonesia Sehat
KTP	Kartu Tanda Penduduk
KUBE	Kelompok Usaha Bersama
LAZNAS	Lembaga Amil Zakat Nasional
MA	Madrasah Aliyah
NPWP	Nomor Pokok Wajib Pajak
OPD	Organisasi Perangkat Daerah
LKS	Lembaga Kesejahteraan Sosial
PDAM	Perusahaan Daerah Air Minum
PP	Peraturan Presiden
PKP	Perintah Kawalan Pergerakan
PSBB	Pembatasan Sosial Berskala Besar
PAUD	Pendidikan Anak Usia Dini
Perda	Peraturan Daerah
Pemko	Pemerintah Kota
Perwali	Peraturan Walikota
PHBS	Perilaku Hidup Bersih dan Sehat
PKK	Pemberdayaan Kesejahteraan Keluarga
PLN	Perusahaan Listrik Negara
PPKS	Pemerlu Pelayanan Kesejahteraan Sosial
Pokdarwis	Kelompok Sadar Wisata

Puskesmas	Pusat Kesehatan Masyarakat
Renstra	Rencana Strategis
RPJP	Rencana Pembangunan Jangka Panjang
RPJMN	Rencana Pembangunan Jangka Menengah Nasional
RPJMD	Rencana Pembangunan Jangka Menengah Daerah
RPJS	Rancangan Pembangunan Jangka Sederhana
RT	Rukun Tetangga
RW	Rukun Warga
Satpol PP	Satuan Polisi Pamong Praja
Sembako	Sembilan Bahan Pokok
SD	Sekolah Dasar
SLD	<i>Sustainable Livelihood Development</i>
SMP	Sekolah Menengah Pertama
SMA	Sekolah Menengah Atas
SMK	Sekolah Menengah Kejuruan
SKPD	Satuan Kerja Perangkat Daerah
SKB	Sanggar Kegiatan Belajar
TPOK	Tenaga Pendukung Operasional Kegiatan
TK	Taman Kanak-Kanak
TKSK	Tenaga Kesejahteraan Sosial Kecamatan
UEP	Usaha Ekonomi Produktif
UMKM	Usaha Mikro, Kecil, dan Menengah
UUD 1945	Undang-Undang Dasar 1945
UU	Undang-Undang

**PERKHIDMATAN SOSIAL BERASASKAN ASET
BAGI PENGEMIS DI KAMPUNG TOPENG, KOTA MALANG, INDONESIA**

ABSTRAK

Perkhidmatan sosial bertujuan untuk memenuhi keperluan masyarakat. Kerajaan harus menyelesaikan isu yang menjadi masalah sosial. Menyelesaikan masalah sosial akibat aktiviti mengemis adalah sebahagian daripada promosi hak asasi manusia, seperti hak masyarakat untuk mendapatkan perlindungan, mempunyai taraf hidup yang baik, dan mempunyai tempat tinggal yang selamat. Objektif kajian ini adalah untuk meneroka profil Kampung Topeng Kota Malang sebagai hasil perkhidmatan sosial berasaskan aset; mengenalpasti bentuk perkhidmatan sosial dan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng; meneroka pemanfaatan dan pengelolaan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di kampung Topeng; dan membina kerangka model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis yang boleh meningkatkan kesejahteraan masyarakat di Kampung Topeng. Penyelidikan ini melibatkan temu bual mendalam dengan 11 orang informan pelaksana perkhidmatan, sembilan benefisiari, dan dua ahli akademik sebagai ahli komuniti, pakar dan praktis yang memiliki pemahaman perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng. Penemuan penyelidikan dianalisis dengan teknik analisis kandungan. Kajian mendapati kewujudan perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis memberi tumpuan kepada pembangunan endogen, memandang benefisiari sebagai individu dengan ciri-ciri unik dan memiliki aset personal yang berpotensi dalam pembangunan komuniti. Hasil penyelidikan juga menunjukkan adanya penemuan baru yang menjelaskan bahawa proses perkhidmatan sosial dengan memadukan pelaksanaan pembangunan “atas bawah” dan “bawah atas” dengan penyertaan benefisiari dalam proses perkhidmatan sosial serta pemanfaatan dan

pengelolaan sumber potensi perkhidmatan sosial dalam bentuk model *hepta helix* yang telah sedia ada di dalam komuniti, analisis intervensi perkhidmatan sosial yang dicadangkan berdasarkan perspektif pembangunan dari dalam, serta keperluan dan aset komuniti, juga telah dibincangkan. Model yang diperkenalkan ditujukan untuk program pemeraksanaan kumpulan pengemis dengan memasukkan aspek penyediaan sistem sokongan dasar, keselamatan sosial, pembangunan ekonomi produktif, kesihatan, pendidikan, rekreasi, spiritual, bantuan sosial serta perkhidmatan untuk memenuhi pelbagai keperluan peribadi ahli keluarga, keluarga, dan komuniti.

ASSET-BASED SOCIAL SERVICES
FOR BEGGARS IN KAMPUNG TOPENG, MALANG CITY, INDONESIA

ABSTRACT

Social services aim to meet community needs. The government must resolve issues that become social problems. Resolving social problems resulting from begging activities is part of promoting human rights, such as people's rights to obtain protection, have a good standard of living, and have a safe place to live. The objective of this study is to explore the profile of Kampung Topeng Malang City as a result of social services based on assets; identify forms of social services and community assets in social services for beggars in Kampung Topeng; explore the use and management of community assets in social services for beggars in Kampung Topeng; and developing a social service model framework based on community assets for beggars that can improve the welfare of the community in Kampung Topeng. This study involves in-depth interviews with 11 informants implementing services, nine beneficiaries, and two academics who are community members, experts, and practitioners who understand social services for beggars in Kampung Topeng. The research findings were analyzed using content analysis techniques. Study findings indicated that the existence of asset-based social services for beggars were on endogenous development, viewing beneficiaries as individuals with unique characteristics and having personal assets that have potential in community development. The study also found new findings which explain that the social service process by combining the implementation of “top-down” and “bottom-up” development, with the participation of beneficiaries in the social service process as well as the utilization and management of potential social service resources in the form

of the hepta helix model that has already existed in the community. The analysis of the proposed social service intervention based on the perspective of development from within, as well as the needs and assets of the community, was also discussed. The introduced model is intended for the empowerment program of beggar groups by covering aspects of providing essential support systems, social security, productive economic development, health, education, recreation, spiritual, and social assistance as well as services to meet the different personal needs of family members, family, and community.

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pendahuluan

Aktiviti mengemis wujud di seluruh dunia, tetapi masalah sosial utama adalah di negara-negara membangun dan cenderung difahami berlaku kerana pelbagai faktor kemiskinan yang berlaku dari masa ke masa (Stones, 2013). Gössling and Schumacher (2012) menyebutkan hal sama bahawa aktiviti mengemis sebagai realiti pilihan bagi ramai orang di negara-negara membangun. Ia biasanya dilakukan apabila tiada pilihan pekerjaan lain.

Fenomena pengemis adalah masalah sosial yang rumit. Bukan sahaja mengemis, pengemis juga terlibat dalam aktiviti sebagai juruwang nasib, perubatan, kanak-kanak jalanan, masalah individu ditinggalkan oleh keluarga, kecacatan, gangguan mental dan identiti dan status sosial yang tidak diketahui (Ahamdi, 2010). Aktiviti mengemis bermula dari amal kerana kemiskinan (Kerby, 2006). Penyelidikan Khan (2013) menyebutkan bahawa masyarakat tradisional India mempunyai keyakinan memberi wang kepada pengemis merupakan sebahagian cara untuk menyenangkan Tuhan. Mansour (2017) menyatakan serupa bahawa di Mesir dan beberapa negara Islam, mereka percaya bahawa membantu orang miskin dengan memberi kepada pengemis adalah percubaan untuk mendekatkan diri kepada Tuhan. Pengemis biasanya berada di tempat yang sesak dan tempat berkumpul seperti di terminal, stesen kereta api dan pusat membeli-belah. Hari-hari keagamaan seperti Hari Raya Aidil adha dan Ramadan adalah punca musim pengemis. Kajian serupa diungkap pula oleh Saleh, Riyanto, and Mustaqim (2014) iaitu adanya aktiviti mengemis oleh penduduk desa Asinan Demak, provinsi Jawa Timur, Indonesia. Pengemis atau dikenali sebagai “wama-wama”, digunakan sebagai istilah untuk merujuk kepada

pengemis. Aktiviti wama-wama dijalankan secara rutin atas nama tempat ibadat dan institusi pendidikan Islam dengan sekolah berasrama penuh “pondok pesantren”. Wama-wama akan membawa kotak amal, surat dari institusi sebagai bukti status “sah” aktiviti yang dijalankan. Wama-wama menyerahkan wang itu kepada jawatankuasa institusi selepas dia selesai mengemis. Seterusnya, agensi berkongsi keputusan kepada wama-wama yang sepadan yang dipratentukan antara wama-wama dan agensi.

Fenomena di atas memberi gambaran bahawa kehadiran pengemis dalam separuh masyarakat tidak dianggap sebagai masalah sosial. Kemiskinan digunakan sebagai alasan bagi individu untuk dapat mengemis dalam usaha untanisauk terus hidup guna memenuhi keperluan asas. Sebaliknya, agama memberi peluang untuk kemunculan aktiviti mengemis bahawa memberi wang kepada pengemis adalah usaha manusia untuk menyenangkan Tuhan dan mendapat ganjaran.

Walau bagaimanapun, penyelidikan semasa menunjukkan bahawa mengemis berlaku disebabkan oleh pelbagai faktor. Antaranya; agama, budaya kemiskinan, kecacatan, ketagihan dadah dan alkohol, ketagihan perjudian, warisan keluarga, penghijrahan yang tidak terkawal dari kampung ke bandar, kekurangan kemahiran, gangguan psikiatri, kehilangan tempat tinggal, bencana negara, perang saudara, dan lain-lain (Ahmad, 2010; Gössling & Schumacher, 2012; Khan, 2013; Mansour, 2017; Namwata et al., 2012). Pelbagai faktor tersebut menunjukkan adanya kerumitan soalan yang berkaitan dengan pengemis sekaligus juga menunjukkan ketidakfungsian sosial dalam masyarakat. Khan (2013) dengan mengambil pendapat Mukharjee (1945) mendedahkan bahawa aktiviti pengemis adalah punca daripada ketidaktenteraman sosial.

Menangani masalah pengemis memerlukan usaha pencegahan dan pemulihan daripada setiap orang, setiap keluarga, masyarakat dan negara. Ini juga adalah hasil

daripada tanggungjawab negara untuk mengamalkan mandatnya untuk mewujudkan kemakmuran, memberikan keadilan sosial dan ekonomi (Lynch, 2005). Zastrow (2010) menyebutkan bahawa keadilan sosial adalah keadaan ideal di mana semua anggota masyarakat mempunyai hak, perlindungan, peluang, tanggung jawab dan manfaat sosial yang sama. Keadilan ekonomi merupakan keadaan ideal di mana semua warganegara mempunyai peluang yang sama untuk mencapai keperluan material barang, pendapatan, dan kekayaan.

Sejarah mencatatkan bahawa tempoh penting daripada kehadiran negara melalui khidmat sosial dalam memutuskan rantai masalah sosial pengemis, iaitu ketika kerajaan Inggeris mengubal Undang-undang Miskin Elizabeth pada tahun 1601 (Zastrow, 2010). Perkhidmatan ini juga memberikan perspektif baru dalam mengatasi masalah sosial, utamanya aktiviti mengemis. Dasar sosial ini kemudian menjadi akar umbi bagi pengembangan paradigma dalam memberikan perkhidmatan sosial. Sebagaimana diungkap oleh Zastrow (2010) bahawa Undang-Undang kemiskinan Elizabeth merupakan Undang-Undang penting dan mempunyai pengaruh terhadap pendekatan untuk menyelesaikan masalah sosial. Ianya tidak berkonsepkan dalam konteks kemiskinan, tetapi sebagai keprihatinan kerana fenomena mengemis. Walau bagaimanapun, dalam pelaksanaannya tidak memberikan penyelesaian. Farley (2014) mencatat bahawa pada tahun 1860-an, bilangan pemohon bantuan di warganegara Inggeris yang semakin meningkat menyebabkan tumpuan diberikan kepada kebajikan dan membantu golongan miskin, akibatnya reformasi sosial menjadi perkara yang dipentingkan dan ramai yang berminat membuat pembaharuan dan perubahan.

Ife and Tesoriero (2008) menguraikan soalan yang sama bahawa kesan perkhidmatan sosial adalah keadaan krisis negara kebajikan sosial yang bermula pada tahun 1980. Kesan krisis dilihat pada tahap penyampaian perkhidmatan. Hasilnya

membawa kepada pemotongan berterusan dalam perkhidmatan awam dan penurunan kualiti perkhidmatan, serta kurang keyakinan untuk memenuhi keupayaan sistem perkhidmatan sosial. Krisis berlaku kerana sistem sosial, ekonomi dan politik yang tidak mampan. Situasi di atas menunjukkan bahawa pelaksanaan perkhidmatan sosial oleh negara masih terhad, usaha khidmat sosial yang disediakan oleh negara tidak berjaya. Sebaliknya, terdapat fenomena pengemis di seluruh dunia bukan sahaja di negara-negara miskin, negara-negara membangun, tetapi juga di negara-negara maju (Ahamdi, 2010; Ahmad, 2010; Brito, 2013; Fitri, 2019; Khan, 2013; Lynch, 2005; Mansour, 2017; Mardiyati, 2015; Namwata et al., 2012; Saleh et al., 2014; Stones, 2013). Ini memberi peluang baru untuk pengembangan bentuk perkhidmatan sosial dalam menyelesaikan rangkaian masalah sosial mengemis.

Sebagai negara membangun (*Human Development Report*, 2025), aktiviti mengemis di Indonesia menjadi masalah sosial yang perlu diselesaikan. Pengemis ada di setiap Provinsi, menunjukkan bahawa isu ini menjadi penting untuk diselesaikan. Kementerian Sosial RI (2019) mencatat bahawa aktiviti mengemis ada di semua Provinsi. Sebaran pengemis tahun 2019 dapat dilihat sebagaimana jadual 1.1 dibawah ini:

Jadual 1.1 Sebaran Pengemis di Indonesia Tahun 2019

No	Provinsi	Jumlah Pengemis	%	No	Provinsi	Jumlah Pengemis	%
1	Aceh	676	1.85	18	Kepulauan Riau	1,173	3.21
2	Banten	1,886	5.16	19	Lampung	1,593	4.36
3	Bali	195	0.53	20	Maluku	30	0.08
4	Bengkulu	197	0.54	21	Maluku Utara	17	0.05
5	DI Yogyakarta	801	2.19	22	Nusa Tenggara Barat	1,226	3.35
6	DKI Jakarta	7,065	19.33	23	Nusa Tenggara Timur	1,511	4.13
7	Gorontalo	1	0.00	24	Papua	7	0.02
8	Jambi	752	2.06	25	Papua Barat	7	0.02
9	Jawa Barat	5,696	15.59	26	Riau	1,371	3.75
10	Jawa Tengah	1,810	4.95	27	Sulawesi Barat	5	0.01
11	Jawa Timur	5,156	14.11	28	Sulawesi Selatan	2,937	8.04

12	Kalimantan Barat	9	0.02	29	Sulawesi Tengah	10	0.03
13	Kalimantan Selatan	81	0.22	30	Sulawesi Tenggara	14	0.04
14	Kalimantan Tengah	49	0.13	31	Sulawesi Utara	1,132	3.10
15	Kalimantan Timur	16	0.04	32	Sumatera Barat	897	2.45
16	Kalimantan Utara	4	0.01	33	Sumatera Selatan	104	0.28
17	Kepulauan Bangka Belitung	8	0.02	34	Sumatera Utara	111	0.30
Total Jumlah						36,547	100.00

Sumber: RSTS & KPO Kemensos RI (2019)

Data menunjukkan bahawa fenomena mengemis ada di semua Provinsi di Indonesia. Realiti ini mengesahkan bahawa usaha untuk menyelesaikan masalah sosial pengemis adalah penting, kerana ia telah menjadi masalah bagi semua wilayah di Indonesia. Pengemis paling banyak ditemui di Pulau Jawa. Pulau Jawa sebagai pusat pembangunan di Indonesia. Fakta ini memberikan pemahaman bahawa masalah sosial mengemis adalah identik di kawasan bandar. Pengemis tergolong dalam teras kemiskinan bandar. Pengemis adalah masalah klasik dalam urbanisasi. Kemunculan pengemis secara am bermula dari pendatang yang gagal menentukan nasib mereka di kawasan bandar. Mereka dibawa masuk oleh keluarga, kawan rapat, ada juga kerana nafsu atau pemerdagangan manusia (Rohman, 2011). Kementerian Sosial (2017) dalam laporan tiga tahun pemerintahan Jokowi-Jusuf Kalla dari tahun 2014 sampai dengan bulan oktober 2017 menyebutkan bahawa Masalah sosial pengemis adalah sebahagian daripada masalah kemiskinan utama di Indonesia. Empat faktor yang menyebabkan masalah sosial pengemis adalah kemiskinan, tahap pendidikan, kemahiran rendah, dan moral iaitu mentaliti dan etika kerja yang lemah.

Usaha kerajaan untuk mengatasi masalah mengemis melalui penyelenggaraan kebajikan sosial dijalankan oleh mekanisme perkhidmatan sosial. Seperti yang disebutkan dalam Undang-undang No. 11 tahun 2009 mengenai “Kesejahteraan

Sosial” perkara 7 ayat (1) bahawa “pemulihan sosial bertujuan untuk memulihkan dan membangunkan keupayaan orang yang mengalami disfungsi sosial untuk menjalankan fungsi sosial mereka dengan betul”. Dalam penjelasan Undang-undang Kesejahteraan Sosial, dinyatakan bahawa pengemis adalah benefisiari perkhidmatan kebajikan sosial atau disebut sebagai PPKS, tatanama sebelumnya disebut sebagai orang yang mempunyai masalah kebajikan sosial atau PMKS (Indonesia, 2009).

Kesejahteraan sosial adalah syarat yang mesti diwujudkan untuk semua warganegara dalam memenuhi keperluan material, rohani, dan sosial untuk menjalani kehidupan yang baik dan dapat membangunkan diri supaya dapat menjalankan fungsi sosial. Undang-Undang Dasar (UUD) Negara Kesatuan Republik Indonesia pada tahun 1945 perenggan empat menyatakan bahawa “Negara melindungi seluruh bangsa Indonesia dan semua tumpahan darah Indonesia, mempromosikan kebajikan umum, mendidik kehidupan negara, dan mengambil bahagian dalam melaksanakan perintah dunia berdasarkan kemerdekaan, keamanan yang berkekalan dan keadilan sosial”. Tambahan pula, Undang-undang Kesejahteraan Sosial No. 11 tahun 2009 pasal 4 menyatakan bahawa “Negara bertanggungjawab untuk pelaksanaan kebajikan sosial”. Kemudian, pasal 5 ayat (1) menyatakan bahawa “Pemeliharaan kebajikan sosial dimaksudkan untuk: a. individu; b. keluarga; c. kumpulan; dan/atau d. komuniti.

Usaha penyelesaian masalah sosial pengemis pada awalnya melalui dua model perkhidmatan iaitu; di dalam institusi yang dilaksanakan di panti sosial (*alm house*), dan di luar institusi melalui keluarga dan masyarakat dengan program transmigrasi. Pelaksanaan perkhidmatan sosial di panti terdapat halangan dalam menyediakan perkhidmatan bagi benefisiari. Hasil kajian Sutaat (2012) tentang perkhidmatan sosial di panti, menggambarkan bahawa populasi pengemis tidak setanding dengan jumlah panti sosial yang ada. Panti sosial memiliki keterbatasan kapasiti kumpulan sasaran

sehingga sedikit penerima manfaat perkhidmatan (PPKS) yang dapat menikmati faedah perkhidmatan sosial dari negara. Kajian Rohman (2011) menunjukkan hal serupa terdapat bukti kegagalan perkhidmatan sosial yang disediakan oleh kerajaan. Hasil kajian juga menunjukkan tingkah laku pengemis yang berpindah dari satu tempat perlindungan ke tempat lain. Bagi pengemis yang mendapat program transmigrasi, mereka kembali ke bandar selepas menjual tanah dan rumah kepada jiran dan penduduk tempatan.

Tidak seperti perkhidmatan sosial yang telah dijalankan sebelum ini, menyelesaikan masalah sosial pengemis di Kota Malang dijalankan dengan perkhidmatan sosial yang memberi tumpuan kepada komuniti dengan sasaran individu, keluarga, dan persekitaran. Perkhidmatan sosial ini telah berjaya membentuk komuniti sosial baru yang kemudiannya berkembang menjadi destinasi pelancongan dengan menggunakan aset semula jadi dan budaya tempatan yang kemudiannya dikenali sebagai pelancongan “Kampung Topeng”. Kejayaan kes perkhidmatan sosial di Kampung Topeng menghantar pengemis untuk meningkatkan kualiti hidup. Khidmat dilakukan melalui program pemulihan sosial di Kampung Topeng, Bandar (Kota) Malang, Wilayah (Provinsi) Jawa Timur. Kejayaan perkhidmatan sosial dapat dilihat daripada perubahan dalam kehidupan benefisiari kepada bekas pengemis, menjadi produktif, dan dapat memenuhi keperluan harian secara berdikari. Benefisiari dalam hal ini pengemis yang ada di kawasan pembinaan mengenal pasti, memanfaatkan dan mengelola aset dalam bentuk pengetahuan, kebolehan, dan kemahiran untuk menjadikan karya seni topeng sebagai barangan produktif yang boleh dijual kepada orang ramai.

Benefisiari juga memanfaatkan dan mengelola aset semula jadi berupa ubi kayu yang boleh ditemui di sekitaran. Ubi kayu diproses menjadi makanan tradisional

dan dijual di kawasan pelancongan Kampung Topeng. Benefisiari memperoleh pendapatan, dan berguna untuk memenuhi keperluan keluarga. Usaha untuk mengenal pasti, memanfaatkan, dan mengelola aset disokong sinergi antara pelaksana perkhidmatan dan komuniti tempatan (Kementerian Sosial, 2017, May 22; Ngalam.co, 2017, February 2).

Kajian yang sama dinyatakan oleh agensi kerajaan Kementerian Sosial Republik Indonesia (Kemensos RI) yang mempunyai peranan dalam meningkatkan kualiti kebajikan sosial individu, kumpulan, dan masyarakat di Indonesia bahawa perkhidmatan sosial di Kampung Topeng adalah usaha pemerkasaan yang berjaya, dan projek perintis nasional untuk program pemerkasaan bagi penerima manfaat perkhidmatan kesejahteraan sosial PPKS. Permulaan perkhidmatan dirancang pada tahun 2015 oleh Kerajaan Kota Malang melalui Dinas Sosial Kota Malang. Pada tahun 2016, Kerajaan Kota Malang menjalankan sinergi dengan Kementerian Hal Ehwal Sosial (Kemensos) merancang program perkhidmatan sosial untuk pengemis melalui program “Desaku Menanti”. Zon perkhidmatan sosial dikenali sebagai “Kampung Topeng” atau “Kampung Desaku Menanti” atau “Kampung Kesetiakawanan Sosial Margo Mulyo” atau “Kampung Destinasi Pelancongan 1000 Topeng”. Pengemis sebelum ini diketahui sebagai punca masalah sosial terutama di kawasan pelancongan, melalui perkhidmatan sosial berubah menjadi zon pelancongan yang kemudiannya dikenali sebagai “Kampung Topeng”. Perkhidmatan sosial ini dapat mewujudkan kawasan pelancongan yang berguna untuk pengemis, kerajaan, dan kawasan sekitarnya (Dinas Sosial Malang, 2017).

Dalam perspektif berasaskan aset, pengemis sebagai warganegara adalah individu yang mempunyai hak yang sama untuk keadilan dan kesejahteraan, juga percaya bahawa pengemis mempunyai aset sebagai potensi yang berguna untuk

mencapai kesejahteraan (*well-being*). Keadaan ini jelas menekankan kewajiban negara untuk menyediakan perkhidmatan sosial dengan tujuan untuk memastikan kelestarian kebajikan masyarakat sejahtera secara mampan. Oleh itu, kajian perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis adalah penting dibincangkan dalam memberi sokongan kepada kejayaan perkhidmatan sosial khusus pengemis. Kerananya tajuk penyelidikan dalam kajian ini adalah; “Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset bagi Pengemis di Kampung Topeng, Kota Malang, Provinsi Jawa Timur, Indonesia”.

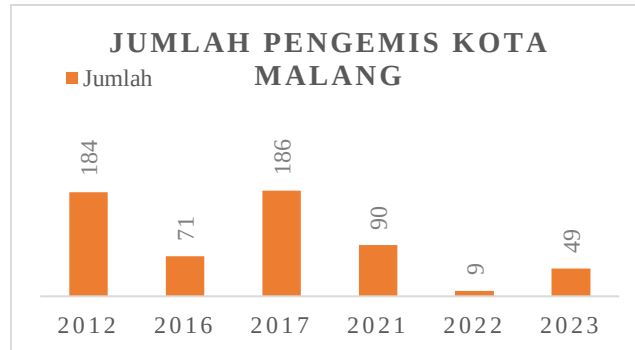
1.2 Pernyataan Masalah

Kota Malang sebagai bandar yang padat penduduk di Indonesia. Penduduk Kota Malang pada tahun 2019 seramai 927,285 orang dengan kepadatan penduduk 8,718 orang/ km², dan pertumbuhan penduduk 1.23%/ tahun. Keluasan Kota Malang adalah 110.06 km² yang terbahagi kepada lima kecamatan iaitu; Kedungkandang, Sukun, Klojen, Blimbing dan Lowokwaru (BPS Kota Malang, 2020). Penyumbang utama pertumbuhan dan kepadatan penduduk di kota Malang adalah penghijrahan dan berbanding pertumbuhan penduduk dari faktor kelahiran. Ini kerana kota Malang adalah pusat bandar, ekonomi dan pendidikan (Pemkot Malang, 2019, Maret).

Akibat kemajuan sebuah bandar adalah peningkatan pelaburan utamanya di bandar dalam, dan pergerakan semula jadi penduduk dari pusat ke pinggir bandar. Pada masa yang sama terdapat trend urbanisasi yang merupakan pergerakan berterusan penduduk dari desa ke bandar. Ini memberi kesan kepada peningkatan persaingan buruh dan mengurangkan tanah produktif dalam sektor pertanian dan ternakan. Urbanisasi di Kota Malang menyebabkan munculnya masalah pengemis (Aji, 2024; Erlambang, 2023; Shobih, 2024). Penduduk yang ramai sementara perumahan terhad dan ekonomi yang lemah menimbulkan masalah sosial iaitu pengemis. Mereka cuba

bertahan dengan keadaan hidup yang terhad (Dinas Sosial Malang, 2017). Populasi pengemis di Kota Malang dapat digambarkan dalam rajah 1.1. dibawah ini:

Rajah 1.1 Jumlah Pengemis Kota Malang, Provinsi Jawa Timur

Sumber: (BPS Kota Malang, 2014, 2017, 2018, 2024)

Data diatas menunjukkan populasi pengemis di Kota Malang dari tahun 2012 sampai dengan tahun 2023. Data menunjukkan bahawa sebelum berlakunya Peraturan Daerah (Perda) Kota Malang No. 9 tahun 2013 tentang Penanganan Anak Jalanan, gelandangan, dan Pengemis, jumlah pengemis pada tahun 2012 adalah 184 orang. Kemudian, kerajaan Kota Malang berusaha menyelesaikan masalah sosial pengemis bekerjasama dengan Kementerian Sosial RI melalui program Desaku Menanti pada tahun 2016 dengan membentuk komuniti geografi khas zon pemeraksanaan pengemis atau dikenal dengan Kampung Topeng untuk 40 keluarga penerima manfaat di Dusun Baran, Kelurahan Tlogowaru, Kecamatan Kedungkandang, Kabupaten Kota Malang.

Data ini menunjukkan bahawa terdapat fluktuasi jumlah pengemis di Kota Malang. Data menunjukkan bahawa usaha untuk menyelesaikan masalah pengemis masih harus dilakukan. Dasar sosial Kerajaan Kota Malang dalam menyelesaikan Fukuasi jumlah pengemis sekaligus menunjukkan bahawa memandangkan kumpulan ini sukar dirakam kerana mobiliti mereka yang tinggi, sehingga data tersebut belum menunjukkan jumlah pengemis yang sebenar. Sebagaimana didedahkan oleh Kementerian Sosial (2017) bahawa sukar untuk mengira populasi pengemis kerana

mobiliti mereka. Sudah tentu, nombor ini seperti hujung fenomena aisberg di mana bilangan sebenar mungkin lebih tinggi.

Terlepas daripada itu, hasil kajian program desaku menanti menunjukkan bahawa zon pemerkasaan memberikan impak positif iaitu dapat memutuskan rantai pengemis kerana ibu bapa mempunyai pekerjaan yang dapat menjamin masa depan keluarga yang lebih baik, anak-anak tidak lagi melakukan kegiatan mengemis dan lebih memilih untuk meneruskan pendidikan sehingga ke peringkat university (Aji, 2024; Akbar, 2018; Fitri, 2019; Hanggraito, 2019; Kementerian Sosial RI, 2018; Rahmawati et al., 2022). Zon pemerkasaan merupakan zon binaan Kemensos RI melalui Dinas Sosial (Dinsos) Pemerintahan Kota Malang. Pada mulanya kawasan ini tidak berpenghuni dengan keluasan 9,000 m². Kerajaan seterusnya mengubahnya menjadi kawasan pemerkasaan dengan membina kemudahan dan infrastruktur untuk kehidupan penerima manfaat dalam bentuk membuat 40 rumah yang boleh didiami untuk 40 isi rumah, membuat jalan raya, kemudahan air bersih, surau, dan taman bunga (Dinas Sosial Malang, 2017).

Perkhidmatan sosial ini mula dilaksanakan di lima zon binaan di seluruh wilayah Indonesia, namun dalam pelaksanaan lebih berjaya dilaksanakan di Kampung Topeng, Kota Malang (Kementerian Sosial, 2017). Kajian Kementerian Sosial (2017) menyebutkan bahawa perkhidmatan sosial untuk pengemis tertumpu kepada lima zon sasaran yang dilaksanakan dari 2015 hingga 2017. Pada tahun 2015 terdapat 2 zon, iaitu di Kabupaten Pasuruan Provinsi Jawa Timur, dan di Kabupaten Gunung Kidul Daerah Istimewa Yogyakarta. Sementara itu, pada tahun 2016, perkhidmatan sosial telah dijalankan di 2 lokasi, iaitu di Kota Padang Provinsi Sumatera Barat, dan Kota Malang Provinsi Jawa Timur. Pada tahun 2017, perkhidmatan sosial telah dilaksanakan di Kabupaten Jeneponto, Wilayah Provinsi Sulawesi Selatan. Daripada

lima zon yang dibina oleh Kemensos, perkhidmatan sosial pengemis di Kota Malang diisytiharkan sebagai projek perintis kerana ia telah berjaya menjadikan penerima manfaat untuk hidup berdikari, mempunyai pekerjaan, dan tidak lagi terlibat dalam aktiviti mengemis. Fitri (2019) mengungkapkan realiti yang sama dalam tajuk kajian “Analisis Program Desaku Menanti di kota Malang, kota Padang dan Jeneponto”, bahawa daripada tiga zon binaan, hanya di Kampung Topeng Kota Malang, penerima manfaat dapat bertahan, menetap dan menjalankan aktiviti produktif yang bermanfaat untuk meningkatkan pendapatan. Produktiviti tersebut disokong oleh kemampuan untuk mengenalpasti, memanfaatkan dan mengolah aset yang mereka miliki. Aset dalam bentuk peribadi, kumpulan atau keluarga, maupun aset komuniti.

Kejayaan program ini disokong dengan perkongsian oleh sumber-sumber dari institusi negara, pertubuhan bukan kerajaan atau Lembaga Kesejahteraan Sosial (LKS), masyarakat, dan swasta dalam mewujudkan perubahan sosial. Sokongan berupa penyediaan kemudahan dan prasarana pendukung di zon binaan sehingga berfaedah untuk peningkatan kualiti hidup pengemis. Bermula dari rancangan program dan ketersediaan tanah oleh Kerajaan Kota Malang, Bantuan dan pembinaan rumah sederhana yang dapat dihuni dari Kementerian Sosial RI, sokongan infrastruktur termasuk air bersih dari PDAM (Syarikat Air Perbandaran) Kota Malang, dan maklumat dari PLN (Syarikat Elektrik Negeri). Sokongan dari pelbagai agensi di luar Kerajaan Kota Malang seperti Universiti, perbankan dan sektor swasta, membuktikan bahawa saling bersinergi memudahkan perkhidmatan sosial. Sehingga program ini dapat diisytiharkan sebagai kewujudan program Kerajaan Kota Malang yang berjaya untuk mendapatkan penyertaan masyarakat yang luas (Dinas Sosial Malang, 2017).

Sinergi yang dibina antara individu pengemis, pakar dan praktis, kerajaan, serta LKS dalam mengenalpasti, memanfaatkan, dan mengelola bakat, kemahiran,

pengetahuan sebagai sumber daya yang ada di persekitaran. Searah dengan J. P. Kretzmann and Mcknight (1993) aset komuniti sebagai sumber diabaikan apabila masyarakat berusaha untuk meningkatkan kualiti hidup. Pembangunan berasaskan aset melibatkan proses mengenal pasti dan menggerakkan aset komuniti untuk mencapai matlamat kolektif. Aktiviti masyarakat di Kampung Topeng, Dusun Baran, Kecamatan Tlogowaru, Kabupaten Kedung Kandang, Kota Malang, Provinsi Jawa Timur dapat dilihat dalam rajah 1.2 dibawah ini:

Rajah 1.2 Aktiviti Pemanfaatan, Pengelolaan Topeng Sebagai Aset Komuniti di Kampung Topeng, Kota Malang

Rajah topeng menghiasi rumah-rumah di Kampung Topeng

Aktiviti membuat topeng dijumpai di pelancongan Kampung Topeng

Dua topeng raksasa tinggi 7.5 meter dengan lebar 5 meter ciri khas di Kampung Topeng

Membuat topeng dilakukan bermula dari masa kanak-kanak

Sumber: Kementerian Sosial (2017, May 22); Ngalam.co (2017, February 2).

Kejayaan menempatkan pengemis di Kampung Topeng menarik para penyelidik untuk mengkaji pembangunan komuniti di Kampung Topeng. Dinas Sosial Malang (2017) melakukan penyelidikan dengan tajuk strategi pemerksaan untuk PMKS di kawasan bandar. Penyelidikan menunjukkan kepentingan perspektif kekuatan dan pemerksaan supaya perkhidmatan dapat dilaksanakan dengan jayanya. Kajian bermaksud melihat benefisiari sebagai orang yang mempunyai sumber yang

boleh dibangun untuk memenuhi kesejahteraan. Walau bagaimanapun, kajian Dinas Sosial Kota Malang tidak menjelaskan aset yang dimiliki oleh masyarakat, supaya aset ini boleh menjadi potensi yang boleh dimanfaatkan dan dikelola dalam pembangunan komuniti.

Terkait dengan aset komuniti, kajian dari Subadyo (2018) dengan tajuk “Pengembangan Dusun Baran, Tlogowaru, Kedungkandang Sebagai Kampung Wisata Topeng Di Kota Malang” menunjukkan bahawa untuk menjadi kampung pelancongan dilakukan melalui reka bentuk pelibatan dengan pendekatan “bawah ke atas”. Landskap pelancongan digali dari potensi kawasan geografi, termasuk sumber semula jadi dan budaya. Reka bentuk pembinaan Dusun Baran sebagai Kampung Pelancongan Topeng Malangan adalah berdasarkan hasil pengenalan dan mengandungi aktiviti yang dicadangkan berdasarkan perbincangan masyarakat yang telah disetujui dalam musyawarah desa.

Kajian Subadyo (2018) memberikan pemahaman mengenai pembangunan reka bentuk kawasan dusun Baran memfokuskan pada aset budaya yang dimanfaatkan dan dikelola sehingga menjadi asas bagi pengembangan kawasan zon pemerksaan. Topeng merupakan benda seni yang menjadi keunggulan wilayah Malang sehingga menjadi ikon pelancongan. Topeng malangan bermakna topeng dari wilayah Malang adalah warisan budaya sekaligus sebagai identiti tempatan. Topeng merupakan aset komuniti yang boleh menjadi potensi untuk pengembangan komuniti.

Kajian Putri and Pawestri (2019) dengan tajuk “*The Study Of Malang Thematic Kampong As A Potential International Tourism Destination With The Genius Loci Concept*”. Hasil kajian menunjukkan bahawa konsep “*Genius Loci*” mencerminkan keunikan tempat yang membezakan satu tempat dengan tempat lain. Penjelmaan kampung pelancongan, sebuah kampung tematik adalah satu bentuk kesatuan antara

atraksi, kediaman, dan pelancongan. Terdapat sekumpulan pelancong yang boleh tinggal atau dekat dengan lingkungan sekitar untuk belajar tentang kehidupan orang asli. Kampung Topeng dirancang dengan konsep pelancongan pendidikan melalui pengenalan budaya “topeng malangan” sebagai satu bentuk usaha untuk memelihara budaya topeng yang berasal dari Malang.

Penyelidikan Putri and Pawestri (2019) memberikan pemahaman bahawa sebagai kampung tematik, pelancongan Kampung Topeng mempunyai nilai promosi sosial, ekonomi, kelestarian semula jadi, dan tempatan sebagai titik jualan dalam bersaing di peringkat global. Akbar (2018) memberikan analisa bahawa pembinaan kampung-kampung tematik adalah usaha kerajaan untuk mengatasi kawasan setinggan di beberapa sudut di Kota Malang. Pembangunan kampung tematik memaparkan gaya dan nilai estetik yang berbeza dengan mengutamakan pemeliharaan semula jadi dan membangunkan ekonomi kreatif.

Pelaksanaan program pemerksaan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng sinergi dengan pertubuhan bukan kerajaan iaitu Lembaga Kesejahteraan Sosial (LKS) “Insan Sejahtera” yang mempunyai program serupa. Usaha yang dilakukan oleh LKS Insan Sejahtera adalah untuk menjadi rakan kongsi dalam aktiviti program, mencari sumber pembiayaan baru, membuka perniagaan dan memasarkan produk benefisiari (LKS Insan Sejahtera, 2018). Penyelidikan Hanggraito (2019) menerangkan strategi pelancongan berpihak pada orang miskin yang dilakukan oleh LKS insan sejahtera dengan tajuk “Strategi Pembangunan Pelancongan *Pro-Poor* Melalui Institusi Kesejahteraan Sosial Insan Sejahtera di Kampung Wisata Topeng Kota Malang”. *Pro-Poor Tourism* (PPT) adalah konsep pembangunan di kawasan yang melibatkan golongan miskin. Program “desaku menanti” menubuhkan desa pelancongan Kampung Topeng di kota Malang sebagai usaha mengurangkan kemiskinan.

Masalah sosial akibat adanya aktiviti mengemis serta perkhidmatan sosial bagi pengemis tidak hanya berlaku di Kota Malang, hasil penelusuran kajian terdahulu dengan kata kunci “*beggar*, dan *assets-based community development*” pada jurnal scopus, serta kata kunci “pengemis, dan perkhidmatan sosial berasaskan aset” dari jurnal yang diterbitkan di google scholar. Hasil pencarian menunjukkan ada 781 artikel yang menyatakan bahawa penyelesaian masalah sosial pengemis melalui perkhidmatan sosial penting untuk dikaji tidak hanya berlaku di Kota Malang, Indonesia tetapi juga di kota Medan, Jakarta, Surabaya, Denpasar, Makasar, juga berlaku di negara lain seperti India, Lituania, Nigeria, Britania Raya, Mesir, China, Rusia, Norway, Amerika, Afrika. Hasil penelusuran dapat dijelaskan dalam jadual di bawah ini:

Jadual 1.2 Hasil Kajian Penyelidikan Terdahulu Tentang Pengemis dan Perkhidmatan sosial

Kata Kunci	Pangkalan Data	Tahun Penerbitan	Jumlah Artikel
<i>Beggar</i>	Scopus	2015 – 2025	181
<i>Assets Based Community Development</i>	Scopus	2015 – 2025	200
Pengemis	Google Scholar	2015 – 2025	200
Perkhidmatan Sosial Berasaskan Aset	Google Scholar	2015 – 2025	200

Hasil kajian menunjukkan bahawa perkhidmatan sosial berasaskan aset menjadi satu penyelesaian pemerkasaan pengemis. Komuniti kaya dengan aset yang boleh menjadi potensi dalam pembangunan. Pembangunan komuniti berasaskan aset adalah pendekatan yang menjanjikan untuk mencapai kualiti kehidupan yang lebih baik dan mengekalkan masyarakat bukan sahaja dari masa ke masa atau dalam erti ekonomi, tetapi melalui pembangunan semua bentuk modal yang diperlukan agar masyarakat dapat membangun (Phillips & Pittman, 2009).

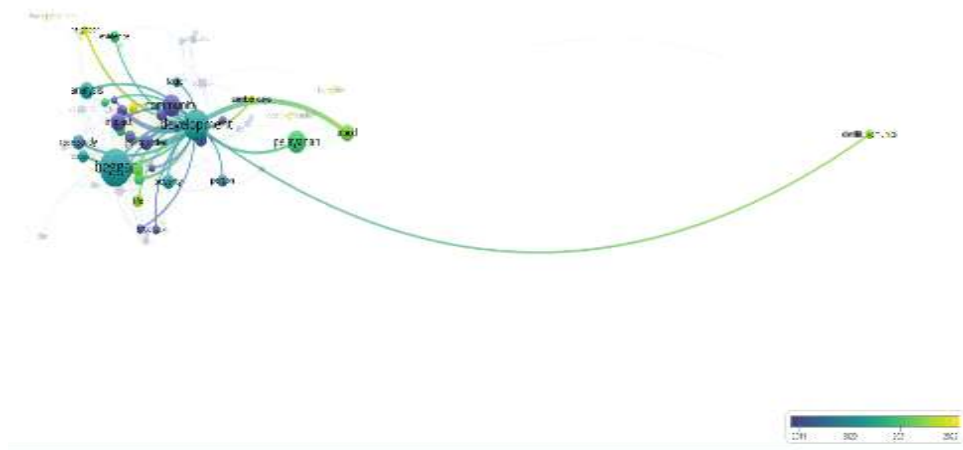
Dureau (2013) menyebutkan bahawa pendekatan aset menyedari bahawa masyarakat memiliki aset, bukan sahaja memberi tumpuan pada isu dan masalah. Oleh

kerananya pendekatan aset menjadikan benefisiari perkhidmatan sosial tidak dilihat sebagai individu pasif tetapi sebagai seseorang yang mempunyai aset yang boleh digunakan sebagai sumber yang berguna dan berpotensi dalam meningkatkan kualiti hidupnya. Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) juga menyakini bahawa paradigma berasas aset boleh menjadi sokongan masyarakat dengan sumber daya yang dimiliki untuk meningkatkan kesejahteraan hidup secara lestari (UNDP, 2017).

Pembangunan lestari menjadi isu yang penting bagi pembangunan masyarakat di dunia. Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) pada Perhimpunan Agung, 25 September 2015 dengan mengemukakan Matlamat Pembangunan Lestari (*Sustainable Development Goals/ SDGs*). SDGs diguna pakai oleh semua negara anggota PBB, dibangunkan dan berkembang dalam perkongsian global. Matlamat dicapai pada tahun 2030 sebagai agenda demi pembangunan dan kemaslahatan manusia dan bumi (United Nations, 2019). Pendekatan perkhidmatan sosial berasaskan aset juga mengisyaratkan kemampuan program. Ini bermakna bahawa perkhidmatan sosial berasaskan aset lebih khusus untuk pengemis mempunyai faedah, di satu pihak, untuk benefisiari menjadi lebih berdikari iaitu berhenti mengemis, dapat memenuhi keperluan hidup. Ia memberi kesan kepada kejayaan perkhidmatan.

Kajian sebelumnya tentang pengemis dan perkhidmatan sosial menunjukkan belum ada penyelidikan yang mengkaji tema perkhidmatan sosial berasaskan aset untuk pengemis, peluang ini memberikan *novelty* bagi penemuan baru tema penyelidikan, sebagaimana ditunjukkan dengan rajah analisis bibliometrik berikut:

Rajah 1.3 Analisis Bibliometrik Perkhidmatan Sosial bagi Pengemis

Sumber: Analisis menggunakan perisaian VOSviewer

Hasil gambar *overlay* menunjukkan bahawa tema penyelidikan mengenai komuniti, pengemis, kemiskinan, dan pembangunan menjadi tema yang sering kali dibincangkan pada tahun 2019 - 2020. Kemudian jika dilihat pada tahun 2021 - 2022, tema-tema penyelidikan mula membahas tentang perkhidmatan sosial, sumber daya pembangunan, paradigma *Assets Based Community Development* (ABCD), serta mengenal pasti aset-aset yang dimiliki oleh komuniti.

Analisis menunjukkan bahawa kajian terkini yang menghubungkan tema tentang perkhidmatan sosial, aset yang dimiliki komuniti, dan pengemis belum dibahas secara mendalam sehingga kajian ini memberikan peluang penyelidikan baru yang berfokus pada perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis. Bertolak dari pemikiran ini, maka persoalan kajian yang ingin ditumpukan menjurus kepada pertanyaan: Bagaimana bentuk kerangka model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis di kampung Topeng, Kota Malang, Provinsi Jawa Timur, Indonesia ?.

1.3 Persoalan Kajian

Memandangkan latar belakang kajian dan pernyataan masalah yang hendak dicapai, maka rumusan persoalan kajian yang dijadikan landasan dalam penyelidikan ini iaitu:

1. Bagaimana profil Kampung Topeng Kota Malang sebagai hasil daripada perkhidmatan sosial berasaskan aset ?
2. Apa bentuk perkhidmatan sosial dan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di kampung Topeng, kota Malang, Indonesia ?
3. Bagaimana komuniti memanfaatkan dan mengelola aset dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di kampung Topeng, kota Malang, Indonesia ?
4. Bagaimana bentuk kerangka yang membawa kepada pembinaan suatu model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis yang boleh meningkatkan kesejahteraan masyarakat di kampung Topeng, kota Malang, Indonesia ?

1.4 Objektif Kajian

Kajian ini dibuat untuk meneroka ke atas perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis di kampung Topeng, kota Malang, Indonesia. Berdasarkan hal tersebut, maka objektif utama kajian ini secara khusus adalah untuk:

1. Meneroka profil Kampung Topeng Kota Malang sebagai hasil daripada perkhidmatan sosial berasaskan aset.
2. Meneroka bentuk perkhidmatan sosial dan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng, kota Malang, Indonesia.
3. Menganalisis pemanfaatan dan pengelolaan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng, kota Malang, Indonesia.
4. Membina kerangka model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis yang boleh meningkatkan kesejahteraan masyarakat di Kampung Topeng, kota Malang, Indonesia.

1.5 Signifikasi Kajian

Signifikasi kajian ini merangkumi 3 hal iaitu kepada profession kerja sosial, kumpulan sasar, dan pembentukan polisi atau dasar sosial. Ketiga hal tersebut akan dijelaskan dalam sub bab di bawah ini:

1.5.1 Signifikan Kepada Profesion Kerja Sosial

Dalam bidang kerja sosial, kajian ini memberikan penyelesaian bagi pengembangan model intervensi kerja sosial utamanya bagi pengemis. Sebagaimana tercantum dalam objektif kajian iaitu membina kerangka model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis yang boleh meningkatkan kesejahteraan masyarakat, sehingga pengemis mampu menjalankan keberfungsian hidup secara lestari. Kerja sosial adalah pekerjaan yang berusaha untuk meningkatkan kualiti dan keberfungsian hidup individu, kumpulan maupun komuniti.

Searah dengan definisi dari International Federation of Social Worker (IFSW) dalam *the IFSW General Meeting dan the IASSW General Assembly in July 2014* iaitu; Kerja sosial adalah profesion berasaskan amalan dan disiplin akademik yang menggalakkan perubahan sosial dan pembangunan, perpaduan sosial, dan pemerkasaan dan pembebasan orang. Prinsip keadilan sosial, hak asasi manusia, tanggungjawab kolektif dan menghormati kepelbagaian. Kerja sosial melibatkan orang dan struktur untuk menangani cabaran hidup dan meningkatkan kesejahteraan (IFSW, 2014). Di lain sisi, kajian tentang pengemis menarik untuk dibincangkan, menganalisis aktiviti mengemis amatlah menarik untuk saintis sosial. Ia bukan sahaja mewakili ungkapan kemiskinan kontemporari yang paling ketara, tetapi juga mengkaji isu utama ketidaksamaan sosial, budaya, dan struktur masyarakat (Brito, 2013).

Mengingat pula bahawa fenomena ini juga menjadi perhatian penting dari kerja sosial sejak permulaan sebelum hingga disahkannya “*The Elizabethan Poor Law*

1601” oleh kerajaan Inggeris. *The Elizabethan Poor Law 1601* secara historis mempengaruhi perkembangan isu kajian kesejahteraan sosial dan kerja sosial sebagai awal dari peran negara dalam memberikan perkhidmatan sosial kepada masyarakat utamanya terhadap masalah sosial dari aktiviti mengemis. Walau bagaimanapun dalam perkembangannya, model perkhidmatan sosial ini dianggap kurang berkesan mengatasi masalah kerana cenderung lebih menyalahkan korban (Farley, 2014).

Kajian ini memberikan pandangan berbeza dengan berfokus pada perkhidmatan sosial bagi pengemis berasaskan aset komuniti. Aset merupakan sumber kekuatan individu, keluarga serta komuniti untuk mengembangkan potensi diri sehingga berdikari dalam memenuhi keperluan hidup (J. P. Kretzmann & McKnight, 1993). Sebagaimana terajah di lokasi kajian bahawa Kampung Topeng di Kota Malang yang semula sebagai kampung pemulihan sosial bagi pengemis berubah wujud menjadi kampung destinasi pelancongan. Mereka mengenalpasti, mengelola, memanfaatkan pengetahuan, kebolehan, bakat, kemampuan dan identiti tempatan dalam membuat topeng sehingga memiliki nilai jualan untuk pembangunan pelancongan dan juga boleh mengubah stigma negatif pengemis daripada dilihat sebagai punca masalah sosial kepada menjadi manusia yang produktif.

1.5.2 Signifikan Kepada Kumpulan Sasar

Bagi kumpulan sasar, kajian ini memberikan gambaran keseluruhan aset komuniti yang boleh digunakan dalam pembangunan masyarakat, sebagaimana objektif kajian penyelidikan ini iaitu untuk mengenalpasti bentuk aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng, Kota Malang. Pendekatan berasaskan aset mendorong semua orang untuk memulakan proses perubahan menggunakan aset mereka. Individu, kumpulan dan komuniti sasar dapat menggunakan aset yang dikenalpasti dan aset yang belum digunakan untuk

meningkatkan kesejahteraan. Pada masa yang sama dapat memupuk kesedaran dan keprihatinan terhadap sumber daya yang mereka miliki untuk meningkatkan kapasiti diri, kumpulan dan juga masyarakat.

Dureau (2013) mengemukakan perkara yang sama bahawa mendorong masyarakat untuk melihat diri sebagai aset yang berlimpah memberi kesan penting bukan hanya pada kemampuan untuk memiliki dan memimpin perubahan, tetapi juga jenis pemimpin apa yang akan dipilih. Sekiranya warga mulai menyedari potensi di persekitaran dan sumber-sumber untuk memperbaiki kehidupan, ahli masyarakat berperan sebagai agen perubahan yang aktif dan akan mencari pemimpin yang fokus menolong serta menggerakkan potensi yang disediakan oleh persekitaran. Bagi individu yang sebelum ini melakukan aktiviti mengemis, keadaan ini tentunya dapat mengubah hidup menjadi lebih produktif, tidak menunggu bantuan sosial, berdikari, dan juga menghilangkan stigma sebagai penyebab masalah sosial. Secara tidak langsung menjadikan mereka sumber manusia aktif yang bermanfaat dalam menyediakan modal asas untuk pembangunan negara.

1.5.3 Signifikan Kepada Pembentukan Dasar Sosial

Kajian ini boleh memberikan sokongan bagi kejayaan program perkhidmatan sosial dari kerajaan, utamanya bagi Kementerian Sosial Republik Indonesia, Dinas Sosial Provinsi Jawa Timur, dan Dinas Sosial Kota Malang sebagai penyelenggara kesejahteraan sosial. Penyelenggaraan perkhidmatan sosial bagi pengemis oleh negara adalah kewajiban, sebagaimana tertuang dalam UU no. 11 tahun 2009 tentang Kesejahteraan Sosial pada syeksen 4 menyebutkan negara bertanggung jawab atas penyelenggaraan kesejahteraan sosial. Pengemis termasuk dalam PPKS benefisiari perkhidmatan sosial. Sebagai kajian rintis, model perkhidmatan sosial yang telah

dilakukan boleh pula direplika sehingga mengurangi persoalan sosial pengemis tidak hanya untuk Kota Malang tetapi juga wilayah lain yang mempunyai soalan serupa.

1.6 Susunan Bab Kajian

Penulisan sistematik dalam tesis ini terdiri daripada 5 (lima) bab iaitu; Pendahuluan, Sorotan Karya, Metodologi Kajian, Hasil Kajian, Perbincangan, Implikasi, Cadangan dan Kesimpulan. Bab satu dalam kajian ini, penyelidik membincangkan latar belakang yang mengandungi; gambaran umum kondisi pengemis di Indonesia, perkhidmatan sosial yang telah dilaksanakan oleh negara termasuk kondisi yang menghambat dan mendukung pelaksanaan kegiatan, serta aset dan potensi masyarakat yang dapat dimanfaatkan sebagai sumber sistem perkhidmatan sosial dan pengembangan komuniti. Penyelidik juga membincangkan tentang pernyataan masalah yang menunjukkan bahawa kajian perlu dilakukan berdasar pada beberapa sebab yang telah dijelaskan. Pada bab ini diperbincangkan pula mengenai persoalan kajian, objektif kajian, signifikan kajian yang terdedah kepada profession kerja sosial, kumpulan sasar, dan pembentukan polisi atau dasar sosial.

Bab kedua dalam kajian ini adalah menjurus kepada sorotan karya dengan menampilkan kajian-kajian lepas yang relevan sebagai garis panduan terhadap kajian. Sorotan karya mengkaji tentang konsep, pendapat pakar dan praktisi dasar sosial secara khusus pada perkhidmatan sosial baik melalui buku, jurnal, Undang-undangan dan peraturan, maupun sumber lain yang berkenaan dengan pengemis, peningkatan kesejahteraan sosial melalui perkhidmatan sosial, aset komuniti, pemeraksanaan, serta penyertaan masyarakat. Dan pada bagian akhir bab ini digambarkan kerangka teoritikal dan konsep yang menggambarkan alur penunjuk arah dan landasan fokus kepada kajian.

Sementara bab ketiga, penyelidik menjelaskan tentang metodologi kajian iaitu kaedah kajian yang digunakan, populasi dan persampelan, informan kajian, kaedah pengumpulan dan analisis data, serta etika penyelidikan yang dijelaskan dengan terperinci. Pada bab empat penyelidik membincangkan tentang hasil kajian berdasarkan kepada data yang diperolehi semasa kutipan data yang bersumber daripada maklumat informan, dokumentasi, serta observasi. Hasil kajian akan dibincangkan secara mendalam bagi memastikan segala persoalan terjawab sekaligus membantu penyelidik memahami masalah yang dikaji. Hasil kajian secara umum mendedahkan tentang perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis di Kampung Topeng Kota Malang, corak demografi Kampung Topeng, mengenalpasti bentuk perkhidmatan sosial dan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng, pemanfaatan dan pengelolaan aset komuniti dalam perkhidmatan sosial bagi pengemis di Kampung Topeng, serta model perkhidmatan sosial berasaskan aset bagi pengemis yang boleh meningkatkan kesejahteraan masyarakat di kampung Topeng, Kota Malang, Indonesia.

Bab lima sebagai bab terakhir, memfokuskan kepada perbincangan, implikasi dan cadangan kajian. Kesemua ini akan dibincangkan berdasarkan kepada kronologi kajian yang dilakukan. Hal ini, bagi membantu penyelidik untuk mengenal pasti limitasi kajian dan cadangan untuk kajian akan datang.